

ВИДИ ГВОЗДИЧНИХ (CARYOPHYLLACEAE JUSS.) ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ДЕКОРАТИВНІ РОСЛИНИ

Наведено відомості про дикорослі та культивовані види гвоздичних (Caryophyllaceae Juss.) з високими декоративними властивостями, які можуть бути використані в озелененні та квітникарстві.

Гвоздичні (Caryophyllaceae Juss.) відіграють помітну роль у житті людини як декоративні рослини. Особливо широко відомим у культурі є рід гвоздика (*Dianthus* L.), який налічує понад 300 видів та близько 27 000 сортів і форм, багато з яких нині культивуються [2]. Зокрема великою популярністю користуються сорти і форми китайської (*D. chinensis* L.) та садової (*D. caryophyllus* L.) гвоздики. Садові форми китайської гвоздики, ймовірно, походять від східноазійського виду *D. chinensis*, близького до середньоевропейського *D. sequeieri* Vill. Це поліплоїдний вид, описаний К. Ліннеєм [3] на основі культурних зразків східноазійського походження. Цінними ознаками виду є великі квітки, багаторічна форма росту і здатність легко розмножуватися насінням. Нині виведено багато сортів й різновидів китайської гвоздики, з них великою популярністю користується так звана Діадемова Хедевегсова гвоздика (*D. chinensis* L. var. *heddewegii* Regel), яка має велику світлу пляму на пелюстках. Культурні різновиди китайської гвоздики з розсіченими пластинками пелюсток нагадують *D. superbus* L. і є результатом багаторазового схрещування з видами торчкуватих гвоздик (sect. *Fimbriati* (Boiss.) F.N. Williams). Серед різновидів китайської гвоздики, можливо, мало місце також схрещування з *D. barbatus* L.

Однією з найцінніших декоративних культур на сьогодні є садова гвоздика (*D. caryophyllus*), яку вирощують для зрізування. Її цінують за великі махрові, гарні за формою й забарвленням пахучі квітки на міцному, стрункому стеблі. Квітки стійкі до транспортування й довго не в'януть. Як культурна рослина, садова гвоздика походить із Середземномор'я. Це гексаплоїд, дуже близький до субсередземноморського *D. sylvestris* Wulf, від якого (або близьких до нього видів), ймовірно, й походить. Не виключено, що в еволюції виду як садової форми брав участь також один з видів секції *Suffruticosae* F.N. Williams. Meusel, Mühlberg [4] таким видом вважають *D. rupicola* Biv. — один з небагатьох напіврозеткових широколистяних трав'янистих багаторічників секції *Suffruticosae*, більшість видів якої є напівкущиками. Ймовірно, що такі властивості, як ремонтантність і пізньоквітучість (рослини цвітуть пізно восени або взимку), характерні для видів секції, виявилися також у садових форм *D. caryophyllus*.

Садова гвоздика, як культурна рослина, вперше була інтродукована в країнах Середземномор'я в період ренесансу. На сьогодні шляхом селекції виведено багато сортів та форм. У Середземномор'ї ще й досі іноді вирощують старі форми садової гвоздики, які слугували матеріалом для виведення нових сортів, зокрема, так звану південну французьку гвоздику — давню

ремонтантну форму сучасної гвоздики. Створення форм і різновидів садової гвоздики тривало понад два століття. Нині в країнах Центральної Європи, крім багаторічних сортів садової гвоздики, культивують також однорічні сорти, які зацвітають вже в перший рік вирощування. Ці сорти вперше були завезені у другій половині XIX ст. із сіцилійських садів і відомі нині як "гвоздика французького вирощування". Вони мають дуже пахучі й гарно виповнені квітки. При висіванні насіння взимку або рано навесні вже в кінці літа можна отримати для зрізування велику кількість квіток, хоча і менш стійких у букетах, ніж у звичайної культурної гвоздики.

Виповнення квітки садової гвоздики в ході селекції відбувалося шляхом збільшення розмірів й кількості пелюсток за рахунок тичинок. У XVII–XIX ст. було модним виводити і вирощувати сорти з чудернацькими візерунками на пелюстках, химерними формами й забарвленням (однокольоровим, двокольоровим чи багатокольоровим). Нині перевагу віддають квіткам на міцному пагоні, красивим за формою, зі світлим однорідним забарвленням.

Крім численних садових форм китайської та садової гвоздики, отриманих у результаті селекції, у культурі відомо багато дикорослих видів гвоздик (*D. barbatus*, *D. plumarius* L., *D. subacaulis* Vill., *D. fragrans* M. Bieb., *D. alpinus* L., *D. cruens* Griseb., *D. monspessulanus* L. та ін.). Для висаджування в садах широко використовують такі види, як *D. sequieri* Vill., *D. deltoides* L., *D. monspessulanus*, *D. armeria* L., *D. superbus*, які не вибагливі до умов зростання і добре переносять затінення. На піщаних ґрунтах часто висаджують псаммофільні види, зокрема, *D. arenarius* L. s. l., *D. gallicus* Boiss., *D. nardiformis* Janka, на степових газонах — *D. campestris* M. Bieb., *D. collinus* Waldst. et Kit., *D. gracilis* Sibth. et Smith, *D. carthusianorum* L. Багато дикорослих видів використовують для оформлення кам'янистих садів (гірок): *D. sylvestris*, *D. erinaceus* Boiss., *D. sternbergii*

Sieb., а також *D. gratianopolitanus* Vill. з рожевими квітками, *D. cruentus* Griseb. — з червоними, *D. knappii* (Pant.) Aschers. et Kanitz — зі світло-жовтими, *D. petraeus* Waldst. et Kit., *D. poëanus* Boiss. та ін. — з білими. У культурі вирощують багато гібридних форм, отриманих при схрещуванні дикорослих видів *D. plumarius* L. та *D. gratianopolitanus*.

В Україні особливо часто культивують *D. barbatus* L., що нерідко дичавіє. В культурі відомо багато різновидів цього виду. Заслуговує на введення в культуру також дуже красивий карпатський вид *D. speciosus* Rchb., що зростає на гірських луках, вапнякових скелях у субальпійському поясі, нерідко гібридує з *D. compactus* Kit. et Schult. (секція *Macrolepides*) у місцях спільного зростання (гори Чивчини), внаслідок чого виникають численні перехідні форми [1].

Крім гвоздик, як декоративні рослини використовують багато інших видів родини *Caryophyllaceae*, наприклад, *Sagina subulata* (Sw.) C. Presl. Завдяки дрібним, густим дернинам (подушкам), які утворює цей вид, його широко застосовують для озеленення кам'янистих гірок, рабаток та трав'янистих газонів. Цей своєрідний килим декілька разів на рік змінює свій колір, оскільки рослини взимку часто набувають червоно-коричневого відтінку, який навесні зникає. Для оформлення кам'янистих садів та газонів висаджують деякі гірські західносередземноморські види роду *Arenaria* L., які цінять за зимостійкість, красиву подушкоподібну форму дернини і рясне цвітіння (*A. balearica* L. — з Балеарських островів, *A. armeriana* Bory, *A. tetraquetra* L., *A. purpurea* Ram. — з Іберійського п-ва, *A. cretica* Spreng. — з Греції і о. Крит).

У садах широко культивують рослини деяких видів роду *Cerastium* L., які мають гарне густе, білоповстисте опушення (*C. tomentosum* L., *C. candissimum* Correns, *C. grandiflorum* Waldst. et Kit. — з узбережжя Східної Адриатики, *C. argenteum* M. Bieb. — із

Західної Азії, *S. biebersteinii* DC. — з Криму).

Відомими декоративними рослинами є види роду *Gypsophila* L., які часто використовують для оздоблення букетів і висаджують у садах, зокрема, *G. paniculata* L. з густими розгалуженими суцвіттями, *G. elegans* M. Bieb., що походить з Малої Азії і цініться за порівняно великі, білі, іноді рожеві або червоні квітки. На газонах часто висаджують *Psammophiliella muralis* (L.) Ikonn. (= *Gypsophila muralis* L.) з рожевими ніжними квітками, зібраними в густе розгалужене суцвіття.

Відомими в культурі декоративними рослинами є види роду *Saponaria* L., зокрема, *S. officinalis* L. У результаті селекції виведено форми з рожевими та махровими квітками, які цвітуть тривалий час. Для вирощування на кам'янистих гірках широко використовують також інші середземноморські види роду (*S. osymoides* L., з ширококорозлогою системою пагонів, *S. hausknehtii* Simmler, *S. caespitosa* DC., *S. bellidifolia* Sm., а також садові гібриди — *S. × lempergii* Wocke, *S. × olivana* Wocke з притиснутою до землі подушкоподібною формою, густо вкритою великими квітками). З однорічників заслуговують на увагу *S. calabrica* Guss. — світлолюбна рослина, невибаглива до умов зростання, що рясно цвіте.

У садах широко культивують *Petrophagia hispanica* L. завдяки великій кількості дрібних квіток у суцвітті, що нагадують тонку вуаль.

Легко культивуються деякі види роду смілка (*Silene* L.), зокрема, *S. longiflora* Ehr. У країнах Центральної Європи широко культивують також *S. frivaldskyana* Hampe, близький до південнобузького ендеміка *S. sytnikii* Krytzka, Novosad, Protopopova, який, зростаючи на великих скелястих ділянках, надає їм декоративного вигляду. Недоліком цього виду є недовговічність дернинок і зів'ялі квітки протягом дня, оскільки квітки розкриваються лише вночі.

Для озеленення кам'янистих гірок нерідко використовують також *S. saxifraga* L. — напівкущик з тонкими, дуже розгалуженими висхідними або лежачими стеблами. Дрібні білі квітки зібрані у густі суцвіття. Зростає в дикому стані на вапнякових і кам'янистих відслоненнях у горах Південної Європи. Схожі габітус та екологію мають такі дикорослі види, котрі часто використовують у декоративному садівництві, як кавказько-північноіранський *S. schafta* S.G. Gmel. ex Hohen., альпійсько-апennінський *S. vallesia* L., аркто-альпійський (Європа, Північна Азія, Північна Америка) *S. acaulis* (L.) Jacq.

Крім багаторічних видів роду *Silene*, як декоративні рослини використовують одно- і дворічні види середземноморського і близькосхідного походження, насіння яких висівають безпосередньо на місці вирощування (*S. pendula* L., *S. coeli-rosa* (L.) Godron, *S. pseudatocion* Desf., *S. colorata* Poiret). З однорічних північноамериканських видів перспективною для культивування є віргінська смілка — *S. virginica* L. з полум'яно-червоними квітками.

В Україні відомими садовими культурами з роду *Silene* є *S. armeria* L. та *S. compacta* Fisch. ex Hornem., які також часто культивують як одно- або дворічні рослини. Заслуговує на введення в культуру *S. hypanica* Klokov — південнобузький ендемік з яскравими квітками, зібраними в голівки.

З багаторічних видів флори України для декоративного садівництва придатні також *Melandrium dioicum* (L.) Coss. et Germ., який добре переносить умови напівзатіннення. Із видів роду *Silenanthe* (Fenzl) Griseb. et Schenk (= *Elisanthe* (Fenzl) Fenzl, s. str.) легко культивуються на кам'янистих гірках східнокарпатський ендемік *S. zawadskii* (Herbich) Griseb. et Schenk (= *Elisanthe zawadskii* (Herbich) Klokov) з гарними білими квітками, а також західноєвропейський субальпійський вид *S. elisabethae* (Jan.) Tzvelev (= *Silene elisabethae* Jan.) з лежачими пагонами, густо вкритими квітками.

Чимало декоративних рослин з красивими червоними квітками, зібраними у густі або пухкі суцвіття, є серед інших родів триби Sileneae DC. Зокрема для озеленення кам'янистих гірок широко використовують такі багаторічні види, як *Viscaria alpina* (L.) G. Don f. та *Coronaria flos-jovis* (L.) A. Br., що зростають у природі в горах Південної і Західної Європи. З малорічників у садах, зокрема, в Україні, часто висаджують *Cossyganthe flos-cuculi* (L.) Fourr. Широко культивують *Lychnis chalcidonica* L., який має гарне густе опушення. В культурі відомо багато форм цього виду.

Таким чином, родина Caryophyllaceae багата на види, які широко використовують як декоративні рослини і можуть бути перспективними для озеленення.

1. Федорончук М.М., Чорней І.І. Гвоздика показна — *Dianthus speciosus* Rchb. // Жива Україна. — 2004. — № 7-8. — С. 20.
2. Leslie A.C. The International Dianthus Register. — 2nd ed. — London, 1983.
3. *Linnaeus* C. Species Plantarum ex hibens plantas rite cognitatas, ad genera relata cum differentiis specificis. — Holmiae (Stockholm), impensis Laurentii Salvii, 1753. — Vol. 1. — 560 p.

4. Meusel H., Mühlberg H. Unterfamilie Silenoideae (Lindl.) A. Br. // *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* / Ed. G. Hegi. — Berlin; Hamburg: Verlag Paul Parey, 1979. — Bd. 3, Teil 2. — S. 947–1182.

Рекомендував до друку
П.Є. Булах

Н.Н. Федорончук

Институт ботаники
им. Н.Г. Холодного НАН Украины,
Украина, г. Киев

ВИДЫ ГВОЗДИЧНЫХ (CARYOPHYLLACEAE
JUSS.) КАК ПЕРСПЕКТИВНЫЕ
ДЕКОРАТИВНЫЕ РАСТЕНИЯ

Приведены сведения о дикорастущих и культивируемых видах гвоздичных (Caryophyllaceae Juss.) с высокими декоративными свойствами, которые могут быть использованы в озеленении и цветоводстве.

М.М. Fedoronchuk

M.G. Kholodny Institute of Botany,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE SPECIES OF CARYOPHYLLACEAE JUSS.
AS A PERSPECTIVE ORNAMENTAL PLANTS

The data about wild and cultivated species of Caryophyllaceae Juss. with high ornamental peculiarities which proposed to introduction are presented.